

Mutluluğa kaçış denemesi

ABD'li olup da kendi toplumunu bu kadar güzel bir dil ve doğru belirlemelerle eleştiren pek az isimden biri Paul Theroux. Üstelik söz konusu eleştirileri sıralarken kendi toprakları dışına çıkıp olan bitene başka bir gözle de bakabiliyor. "Kendisini Güney'de özgür hissedemeyen" yazar, yolun ve yolculuğun, hem anınma hem de içine gömüldüğümüz kiri pası ortaya çıkaran bir eylem olduğunu söylüyor. Gezinliğini tetikleyen en önemli şey de bu.

Gezerek zenginleşen, yazarak eleştiren ve topraklarına geri döndüğünde yeniden güç toplayan Theroux, insanın, çürümeyi de kendisini hapsediği çukurdan çıkma ihtimalini de içinde taşıdığını belirtmişti. Onun "Güney" dediği yer, bozulmamış bilgeliği barındıran coğrafyalardır. Bu, kimi zaman Honduras kimi zaman Afrika, Patagonya veya Latin Amerika'nın çok bilinmeyen bölgeleri şeklinde karşımıza çıkar. Sevdiği Amerikada karşılaştığı bir dizi aksaklık oradan hep uzaklaşmasına neden oluyor. Sonuç, sırtta çanta yollara düşüyor.

Romanlarında bu gidişlerinin izlerine rastlıyor. Böylece Theroux, günümüze dair ütopya ve distopyalar kaleme alan bir yazara da dönüşüyor. Onun, "Aşağı Nehir" adlı romanı da bu minvalde bir kitap.

Eşi tarafından terk edilen Ellis Hock, mutlu günler geçirdiği ve dostluklar kurduğu Doğu Afrika'ya dönme kararı aldığında, dünyayla beraber eski yüzlerin de değiştiğini hesaba katmayı unutmuş bir kahraman. "Beyaz Adam" Hock, huzur bulduğu köye geri döndüğünde zamanın bu yıkıcı yüzüyle karşılaşır. Theroux, diğer romanlarında (ama özellikle Sivrisinek Sahilinde) olduğu gibi ütopya ile distopyayı hep dirsek temasında tutuyor.

Hiçbir şey aynı kalmaz

Theroux, kaçmayı ve kaçarken de geri dönme-yi seven bir yazar. Bunu, Bruce Chatwin'le birlikte yazdığı "Yeniden Patagonya'da ve költ romanı "Sivrisinek Sahili" isimli kitaplarında görmüştük. Onun kaçış ve geri dönüş hikâyelerini özel kılan sadece yol değil elbette; tekrar geldiği, yeni bir gözle baktığı ve bunları kahramanlarının ağzından roman olarak aktardığı anlar, aynı zamanda bazı hayal kırıklıklarına da zemin hazırlıyor. Bunun nedeni, hem mekân hem de insanların önlenemez değişimi. "Aşağı Nehir" de benzeri bir kaçış-buluşma-yüzleşme romanı. Theroux'un kahramanı Hock, eşi tarafından terk edildikten sonra rutin hayatının çıkıp kendisini mutlu hissettiği Doğu Afrika'ya yollanıyor. Huzurlu günlerini anarken kendisini o tanıdık köyde buluyor.

Ancak zaman, insanları, mekânları ve düşünceleri yontan yüzünü Hock'a orada da gösterir: Hayatta

çok fazla şeyin değişmeyeceğine inanan Hock'un nasıl düş kırıklığına uğradığını ağır ağır anlatır Theroux.

Fakat ondan önce bizi, Hock'un Afrika'ya ayak bastıktan kısa süre sonra her şeyin "normal" akışında olduğunu düşünmesiyle buluşturuyor: "Afrikadaki üçüncü gününde, zamanın burada belirgin bir olay olmaksızın nasıl da manasızca aktığını bir kez daha anımsamıştı. Bir kez daha sabahın erken saatlerinde acımasız gün ışığıyla birlikte 'gitmem gerek' diye düşünerek açtı gözlerini. Sonra bu telaşın nedenini merak etti."

Bu ve buna benzer cümle ve haller, Theroux'un okura aktarmaya uğraştığı uzaklaşma ve arayış gibi duyguları yansıtıyor. Hock, karşılaştığı ve bizzat içine düştüğü boşluğu aşma ve eski mutlu günlerine geri dönme derdinde. Bir bakıma kafayı sıfırlama ve anılarla bağ kurma hareketi bu. Ancak atladığı bir ayrıntı var: Ona o mutluluğu sağlayan toprakların hep aynı kalacağını sanmasının ne kadar büyük bir hata olduğu.

Theroux, ara sıra geri dönüşlerle Hock'un köye yaptığı hizmetleri ve insanların ona nasıl saygı duyduğunu anlatırken, geçmişin temiz ve naif duygularına göndermede bulunuyor: "Yıllar önce Hock'un mutluluğunun sebebi bu halkın masumiyetine olan güvendi. Malaboda hiç kimsenin karanlık bir dürtüyle hareket ettiğinden kuşulanmadığı o zamanlar mutluydu. Şimdiyse başını ağrıtan bir mücadeleye dönüşmüştü (...) Malabodaki köylüler asla gerçekten ne hissettiğini açığa vuracak bir şey söylemezdi. Bu özellik, onların ılımlı görünmesine neden olsa da onunla da ilgili derin kuşku besliyorlardı ve artık masum değillerdi."

Yalnız bir adam

Theroux, sorunun, değişim ve dönüşümden değil, onların gittiği yönden kaynaklandığını göstermeye çalışıyor. Zaten Hock'un geçmişte Malaboda yaptığı her şeyi bir ölçüde anlamsız kılan durum da bu: Tükenmez istekler, var olanı da bozuyor bir bakıma. Kaldı ki Afrika'nın geçirdiği ve özellikle zihinlere etki eden söz konusu dönüşümde bunun da büyük payı var.

İşte Hock, böylesi bir dönüşümün, kendisini kaçtığı dünyadaki gibi esir aldığı düşünürken, içinde bulunduğu bölgenin atasözlerinin ya da bilgeliğinin de yaraya pansuman olamadığını fark ediyor: "Malabo, kendi kendisinin yontulmuş, küçültülmüş, daha erken evrelerindeki bir haline, daha basit, daha zalim, fetişlerin ve büyücülerin tavuk kanı ritüellerinin zamanını anımsatan bir haline dönüşmüştü (...) İnsanlar dik durur, çok çalışır ve en

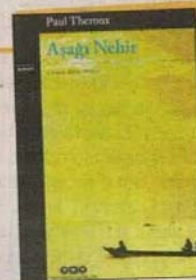
Paul Theroux

Yalnız, kuşatılmış ve kısırlanmış bir adam var karşımızda. Aynı kaçıp geldiği ve geride bıraktığına inandığı yaşamındaki gibi. Theroux, okuru Hock öncülüğünde resmen bir kapana kısılmışlıkla yüzleştiriyor

ufak bir iyilik için minnet beslerdi. Bir şey talep etmezlerdi. Tüm bunlara hepsi silinip gitmişti ve daha da beteri, bunlara dair geride bir anı bile kalmamış olmasaydı."

Hock'un, Malaboda'yı bir hapisane gibi görmesine şaşmamalı. Yalnız, kuşatılmış ve kısırlanmış bir adam var karşımızda. Aynı kaçıp geldiği ve geride bıraktığına inandığı yaşamındaki gibi.

Theroux, okuru Hock öncülüğünde resmen bir kapana kısılmışlıkla yüzleştiriyor. Zamanın mı kimyası bozuk, yoksa zaman mı insanların kimyasını bozuyor?.. Satır aralarındaki bu soru, yazarın "Aşağı Nehir"le okurun üstünde düşünmesini istediği gerçeklere doğru hayli ağır bir kapı açıyor.

Aşağı Nehir

Paul Theroux,
Çev: Saliha Nilüfer
YKY, 336 s.